

NASİR EL-DİN EL-TÜSİ'NİN, *Muhtasar fi 'İlm el-Tencim ve Ma'rifet el-Takvim (Risale-i Si Fasl)*'in Ahmed-i Dâi tarafından Türkçe Çevirisi. Sadeleştirip yayınlayan : T. N. Gencan ve M. Dizer, Boğaziçi Üniversitesi Kandilli Rasathanesi yayını, İstanbul 1984, 4 + 77 sayfa.

Astroloji simya ve sihir gibi konuların bilimin gelişme sürecinin anlaşılmasına bir katkıları olmadığı düşüncesi yaygındır. Çünkü bunlar ilerlemeye açık olmak şöyle dursun tutucu, bilimin aksine geriye yöneliktir. Bu nedenle bilimsel düşüncenin gelişmesini sürekli olarak olumsuz yönde etkilemişlerdir. Nitekim bilimin gerilediği dönemlerde bu uğraşlar önem kazanmış hatta bilimin yerini alma çabasına girmişlerdir.

Bilim ile bu konuların temel prensiplerindeki bu tersliğe karşılık astronomi ve kimya tarihi incelendiğinde astrolojinin ve simyanın bu dalların gelişmesine dolaylı olarak yardımcı oldukları saptanmıştır. Astroloji açısından bu olumlu etki şöyle özetlenebilir. Astrolojik tahminler yapılırken Güneş, Ay ve gezegenlerin doğuşu, batışı, hangi burçta oldukları, zamanları, birbirlerine göre durumlarının saptanması gerekmektedir. İşte astronomiye duyulan bu gereksinme astronominin desteklenmesine, öğrenilmesine neden olmuştur. Ayrıca astrolojinin geniş halk kütelleri tarafından tutulması bir ölçüde pratik astronominin yaygınlaşmasına olumlu yönde etki yapmıştır.

Nasirüddin-i Tusi'nin *Muhtasar fi 'İlm el-Tencim ve Ma'rifet el-Takvim (Risale-i Si Fasl)* adlı yapıtının Ahmed-i Dâi tarafından *Terceme-i Eşkâl-i Nastr-i Tüst* veya *Terceme-i Si Fasl* adıyla Türkçeye kazandırılması Osmanlı Astronomi Tarihi yönünden önemlidir. Ayrıca George Sarton'un *Introduction to the History of Science* "Astroloji Doğu ve Batıda yayılmış çok popüler olmuştur. İslâm Dünyasında bir ölçüde astronominin güçlü gelişmesine ve bazı sağlam bilimsel geleneklere dayanması nedeniyle dengelenmiş olmasına karşılık, Batıda bu bilimsel gelişmelerle ilgi tamamıyla kaybolup gitmiş, astroloji gittikçe güçlenmişti. Ayrıca bu (astrolojik) teoriler hatalı, yapı yönünden kısır ve değişmez olduklarından saf kaldıklarında çok endişe verici olmazlar. Ancak gelişmemeleri nedeniyle çöküntüye uğrar, düşüncenin akışını engellediklerinden çevrelerine onu taşıyacak batıl inançları toplarlar. Üst düzeydeki astroloji Batı Dünyasına onikinci yüzyıldan önce girmemişti, girmiş olsaydı da Hıristiyanların bunu anlaması olanaksızdı; onların astrolojisi alt düzeyde bir astrolojiydi. Batı Dünyasında bilimsel gelişme engellenmiş olduğundan, astrologların uydurma açıklamaları hemen kabul edilmişti, bu gerçekte bir yozdöngüdür. Bunların bilimsel hiç bir deneyimleri olmadığından Müslüman elitinden daha fazla tuzağa düşürülmüşlerdir. Kuşkusuz onbir ve onikinci yüzyıllardan itibaren durum tersinir bir biçimde, yavaş yavaş değişmeye başladı. Doğudan gelen ışık Batıda parlamaya başladı ve alevi gittikçe parlarken, daha önceki evinde gittikçe sönüyordu".

Kitap 30 bölümden oluşmuştur. Bölüm 1, ebced hesabını, yani harf sayı sistemini açıklar. Bunu izleyen ikinci, üçüncü, dördüncü, beşinci ve altıncı bölümlerde çeşitli takvimler, yani Arap, Rûmî, Fârisî, Celâlî takvimleri ele alınmıştır. İslâm Dünyasında hazırlanmış *Zîl*lerin ilk bölümlerinden biri bu takvimler üzerinedir. Bölüm 8'de ekliptik ve burçlarla ilgili bilgi verilir. Bölüm 9 gezegenlerin hareketlerinin miktarını bildirir. Bölüm 10 Ayla ilgili bilgi verir, düğüm noktaları, enlemi gibi. Bölüm 11'de saatler ve Güneşin yüksekliği, en uzun gün, en kısa gün, saat-zama'niye, saat-ı müsteviyeden söz edilir.

Onikinci bölümden itibaren astrolojik konular ele alınır. Ancak bu astronominin çok ağır bastığı, başka deyimle çok ayrıntılı astronomik hesapların yapıldığı bir açıklamadır. Kıran, tesdis, teslis hesabı gibi. Onüçüncü bölüm Ayla ilgilidir. Ayın içinde bulunduğu burç, bir burçtan diğerine geçişi ve Ayın diğer gezegenlerle konumu verilir. Ondördüncü bölüm Ayın konaklarıyla ilgilidir. Onbeşinci bölüm ise gezegenlerin doğuş ve batışlarını konu alır.

Yukarıda söz konusu edilen bilgilere dayanılarak bir takvim hazırlanır. Bunu izleyen bölümlerde, bu hazırlanmış takvime dayanılarak nasıl tahmin yapılacağı anlatılır; uğurlu günler, uğursuz günler, başarılar, başarısızlıklar gibi.

İyi hazırlanmış bir kitaptır. Astrolojiye ilişkin bilgi elde etmek isteyenlerin güvenle baş vurabilecekleri bir eserdir.

Prof. Dr. SEVİM TEKELİ